

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ АІН УКРАЇНИ

Качур Мирослава Михайлівна

УДК 37.035. 6: 372.48

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО КРАЄЗНАВСТВА**

13.00.07 - теорія і методика виховання

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання АПН України.

Науковий керівник - доктор психологічних наук, професор,
дійсний член ЛПН України
Бех Іван Дмитрович,
Інститут проблем виховання
АПН України, директор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Щолокова Ольга Пилипівна,
Інститут мистецтв Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри інструментальної гри
та художньої культури;

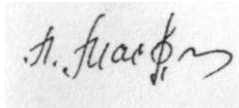
кандидат педагогічних наук
Гавлітіна Тетяна Миколаївна,
Рівненський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти, проректор з наукової роботи

Захист відбудеться "9" березня 2010 р. о 16⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д'26д54.01 в Інституті проблем виховання АПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині Інституту проблем виховання АПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.)

автореферат розіслано "5" лютого 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. М. Масол

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Державотворчі процеси, що відбуваються в незалежній Україні протягом останніх десятиліть зумовлюють необхідність вирішення проблеми виховання національно свідомих громадян, справжніх патріотів, відданих Вітчизні, готових до плідної праці в ім'я рідного народу. Система освіти загалом і загальноосвітня школа зокрема мають ефективно вирішувати складні виховні завдання, які знайшли своє відображення в державних документах: Національній Доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у навчально-виховних закладах України. Стрижнем системи виховання в українській школі стає національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого фактора в становленні молодого покоління, формування у нього активної громадянської позиції, відповідальності за народ, країну.

Розвиток сучасної системи шкільної освіти передбачає її переорієнтацію від авторитаризму в навчанні і вихованні школярів до гуманних суб'єкт-суб'єктних взаємин, доброзичливого і толерантного ставлення до дітей, впровадження принципів демократизації і гуманітаризації, застосування особистісно-розвивальної методології та відповідних інноваційних методик.

Патріотичне виховання належить до пріоритетних напрямів національної системи виховання і передбачає формування патріотичних почуттів, любові до свого народу, глибокого розуміння громадянського обов'язку, готовності відстоювати державні інтереси Батьківщини. До засобів патріотичного виховання належать рідна мова, вітчизняна історія, українська література, рідна природа, українська культурно-духовна спадщина тощо.

Вихованню у дітей і молоді патріотизму надавали першочергового значення корифеї вітчизняної педагогіки Г.Ващенко, О.Духнович, І.Огієнко, С.Русова, Я.Ряппо, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.

Проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали в контексті загального процесу виховання молодого покоління українські дослідники Т.Бондаренко, В.Борисов, О.Вишневецький, Т.Гавлітіна, О.Коркишко, В.Кузь, Р.Летронговський, К.Хруденко, М.Сметанський, М.Стецьмахович, Б.Ступарик; О.Стьопіна, К.Чорна та ін. До робіт, що торкаються психологічних аспектів етносвідомості належать праці І.Беґа, М.Боришевського, П.Гнатенко, С.Киричука, В.Павленко, М.Лірен, С.Тягліна, О.Хрущ та ін.

Важливим завданням виховання в українській школі є також подолання в учнів недовіри й підозрливості у ставленні до інших народів і націй, сприяння толерантності міжнаціональних відносин в умовах багатонаціональної держави. Зв'язок національно-патріотичного виховання з полікультурним, метою якого є формування етики міжетнічних стосунків обґрунтовували Н.Миропольська, Г.Назаренко, О.Сухомлинська, Г.Філіпчук та ін.

Серед цінностей української національної культури важливе місце посідає мистецтво, яке здатне впливати на духовний світ людини не тільки на рівні свідомості, раціонального мислення і пізнання, але й на рівні підсвідомості,

емоційного осягнення, інтуїції. Національно-патріотичне виховання передбачає прилучення особистості до джерел народної культури шляхом ознайомлення з українськими традиціями, обрядами, звичаями, на основі яких формується світогляд, ціннісні орієнтації, ідеали й переконання, набувається соціальний досвід.

Методика виховання особистості засобами краєзнавства досліджувалася з урахуванням вікових особливостей досліджуваного контингенту, а саме: молодших школярів (Н.Огієнко, К.Шевчук), підлітків (В.Лопатинська), старшокласників (Т.Бондаренко, Р.Петронговський), студентів педагогічних вузів (Т.Анікіна, В.Обозний). Високо оцінюючи здобутки вітчизняної педагогічної науки в царині розробки проблеми виховання засобами краєзнавства, змушені зазначити разом з тим, що *художній* напрям шкільного краєзнавства є найменш розробленим як з теоретичного, так і методичного боку; дослідження патріотичного виховання учнів молодших класів засобами художнього краєзнавства в системі шкільної освіти в Україні не проводилося. Тому доцільно зосередити увагу на реалізації виховного потенціалу мистецтва в єдності навчальної діяльності та позаурочних форм художнього краєзнавства.

У процесі, що вивчається, існують суперечності: між традиційним вивченням мистецтва за окремими предметними інформаційними блоками і необхідністю здійснення патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства комплексно; між великим та швидко зростаючим обсягом художнього матеріалу, який необхідно опанувати в початковій школі, і обмеженням, практично незмінним лімітом годин, що відводиться на предмети художньо-естетичного циклу, які спрямовані на патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства.

Таким чином, актуальність і недостатня наукова розробленість проблеми патріотичного виховання учнів засобами художнього краєзнавства зумовили вибір теми дослідження "**Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства**".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконувалося в межах теми наукових досліджень лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання АПН України "Методичне забезпечення змісту мистецької освіти та естетичного виховання в середній загальноосвітній школі" (державний реєстраційний номер **0103и001165**).

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Інституту проблем виховання АПН України (протокол № 7 від **22.06.2000** р.) та узгоджена на засіданні бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 8 від **5.12.2000** р.).

Мета дослідження полягає у здійсненні цілісного наукового аналізу проблеми, в розробці та експериментальній апробації педагогічних умов патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства у навчальній і позаурочній діяльності.

Гіпотеза дослідження: ефективність патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства суттєво підвищиться за педагогічних

умов його здійснення на засадах інтеграції змісту художньо-краєзнавчої діяльності учнів на уроках художньо-естетичного циклу і в різних формах позакласної роботи; узгодження базової, інваріантної та етнорегіональної, варіативної складових мистецької освіти та виховання (змістовий компонент); впровадження особистісно орієнтованої інтегративної технології патріотичного виховання, спрямованої на стимулювання в учнів початкової школи особистісного емоційно-ціннісного ставлення* до культурно-мистецької спадщини рідного краю, пізнавальної та художньо-о-творчої активності у процесі її опанування на уроках і в позаурочний час (технологічний компонент); удосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів до організації різних напрямів художньо-краєзнавчої діяльності молодших школярів (кадровий компонент); забезпечення педагогічної взаємодії школи та сім'ї у використанні мистецьких традицій рідного краю, в єдності професійно-педагогічних і сімейно-родинних виховних впливів, оптимізація виховних можливостей соціокультурного та родинного середовища (контекстний компонент).

Відповідно до мети й гіпотези вирішувалися такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан проблеми у філософській, культурологічній, психолого-педагогічній і методичній літературі, у шкільній практиці та уточнити зміст поняття "патріотизм".

2. З'ясувати потенціал художнього краєзнавства як засобу патріотичного виховання молодших школярів і визначити поняття "патріотичне виховання засобами художнього краєзнавства" в контексті культуротворчих завдань початкової школи.

3. Визначити критерії, показники та виявити рівні патріотичної вихованості учнів початкової школи засобами художнього краєзнавства.

4. Науково обґрунтувати та дослідно-експериментальним шляхом перевірити педагогічні умови та модель патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства,

5. Розробити та апробувати особистісно орієнтовану інтегративну технологію патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства у навчальній та позаурочній діяльності.

Об'єкт дослідження - процес патріотичного виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження - педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства.

Теоретичні основи дисертаційного дослідження становлять філософсько-культурологічні теорії націй і національних образів світу, архетипів української культура (А.Бичко, Г.Гачев, Г.Касьянов, С.Кримський та ін.); психологічні основи особистісно орієнтованого виховання і становлення особистості як суб'єкта самосвідомості, взаємовідносин і практичної діяльності (І.Бех, О.Кононко, І.Якіма*іська); положення про закономірності процесу виховання та органічну єдність У ньому загальнолюдського і національного аспектів, взаємозв'язок з громадянським і полікультурним вихованням (Н.Миропольська, О.Сухомлинська, К.Лорна, Г.Філіпчук та ін.); ідеї поліхудожнього виховання школярів (Л.Масол, Л.Савенкова, Г.Шевченко, О.Щолокова, Б.Юсов).

Для розв'язання поставлених завдань у процесі дослідження використовувався комплекс **методів**, що забезпечили системне вивчення проблеми, а саме:

теоретичні - аналіз філософських, культурологічних, психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження, їх співставлення й порівняння, що дало можливість систематизувати й узагальнити здобуту наукову інформацію, уточнити понятійний апарат дисертації, розкрити сутність та особливості й визначити педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства;

емпіричні - діагностичні (бесіди та анкетування учнів і вчителів, діагностичні завдання), обсерваційні (пряме й опосередковане педагогічне спостереження), прогностичні (експертні оцінки) експериментальні (педагогічний експеримент: констатувальний і формувальний етапи, контрольні зрізи) з метою діагностики досліджуваної якості, виявлення рівнів патріотичної вихованості учнів початкової школи;

статистичні - кількісна і якісна обробка результатів експериментальної роботи з метою отримання даних щодо ефективно впроваджених умов і технологій перевірки ефективності педагогічних умов і технологій патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства і підведення підсумків дослідження.

Експериментальна база. Експеримент проводився у загальноосвітніх навчальних закладах різного типу Закарпатської області, зокрема у Мукачівській загальноосвітній школі I-III ступенів № 11, Мукачівській гімназії Мукачівської міської ради, Горондівській загальноосвітній школі I-III ступенів Мукачівського району, Великобичківській школі-інтернаті Рахівського району. Разом дослідженням було охоплено 468 учнів і 25 учителів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше* визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови патріотичного виховання учнів початкової школи засобами художнього краєзнавства на засадах інтеграції та особистішої орієнтації в єдності навчальної і позаурочної діяльності, спрямованих на забезпечення педагогічної взаємодії школи та сім'ї у використанні мистецьких традицій рідного краю, оптимізацію вихованих можливостей соціокультурного і родинного середовища;

визначено критерії (коптивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-творчий, етноідентифікаційний, полікультурний), показники та виявлено рівні патріотичної вихованості молодших школярів засобами художнього краєзнавства (початковий, середній, достатній, високий);

уточнено зміст поняття "патріотизм" і *визначено* поняття "патріотичне виховання засобами художнього краєзнавства" в контексті культуротворчих завдань початкової школи;

набули подальшого розвитку форми і методи естетичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства.

Практичне значення результатів дослідження полягає розробці та впровадженні у навчально-виховний процес експериментально апробованої

особистісно зорієнтованої інтегративної технології патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства, що передбачає єдність виховної роботи на уроках мистецтва та під час позаурочних занять на основі краєзнавчої тематики та із застосуванням різних видів художньо-пізнавальної та художньо-творчої діяльності учнів. Розроблено зміст і впроваджено пізнавально-виховний курс "Мистецтво рідного краю" (варіативний національно-регіональний компонент змісту освіти) для учнів 1-4-х класів, тематично узгоджений із позаурочними виховними заходами.

Матеріали та висновки дослідження можуть використовуватись у подальших розробках шкільних навчально-виховних програм, в курсі методики естетичного виховання молодших школярів на відповідних факультетах середніх і вищих педагогічних навчальних закладів, під час курсової підготовки вчителів початкових класів і вчителів художньо-естетичного профілю в системі післядипломної педагогічної освіти.

Матеріали дослідження **впроваджено** у діяльність загальноосвітніх навчальних закладів Закарпатської області: Мукачівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 11 (довідка № 99 від 23.03.2009 р.), Мукачівської гімназії Мукачівської міської ради (довідка № 82 від 3.02.2010 р.), Горондівської загальноосвітньої школи I - III ступенів Мукачівського району (довідка № 57 від 3.03.2009 р.), Великобичківської школи-інтернату Рахівського району (довідка № 24 від 16.02.2009 р.), систему післядипломної підготовки вчителів початкових класів, образотворчого мистецтва, музики Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 11 від 11.06.2008 р.).

Апробація результатів дослідження. Хід і результати дослідження доповідались автором та обговорювалися на Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів "Слов'янська музична культура в європейському контексті" (Вінниця, 2005), Всеукраїнських науково-практичних конференціях "Підготовка вчителя до професійної діяльності в умовах варіативної початкової освіти" (Мукачево, 2002), "Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для XXI століття" (Київ, 2007), "Педагогічна майстерність учителя початкової школи в сучасних умовах функціонування загальноосвітнього навчального закладу" (Ужгород, 2009), на Всеукраїнських наукових читаннях пам'яті О. Рудницької (Київ, 2005), на щорічних звітних науково-практичних конференціях викладацького складу Мукачівського гуманітарно-педагогічного інституту (Мукачево, 2003-2008); на засіданнях лабораторій естетичного виховання та морально-етичного виховання Інституту проблем виховання АПН України (Київ, 2009) та через публікацію наукових праць, в яких відображено основні теоретичні та практичні положення дисертації.

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли відображення у 9 одноосібних публікаціях автора, з них 6 - у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків до них, загальних висновків, додатків на 35 сторінках, списку використаних джерел (212 найменувань, з них 3 - іноземними мовами). Загальний обсяг тексту 217 сторінок, з них 160 сторінок основного тексту. Робота містить 3 рисунки, 13 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано гіпотезу, теоретичні основи і методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення роботи, подано відомості щодо апробації та впровадження здобутих результатів.

У *першому розділі* — **"Теоретичні основи патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства"** - висвітлено проведений теоретичний аналіз наукових праць з проблеми патріотичного виховання; уточнено зміст поняття "патріотизм"; виявлено виховний потенціал та особливості шкільного художнього краєзнавства, визначено поняття "патріотичне виховання засобами художнього краєзнавства".

Ретроспективний аналіз поглядів видатних українських педагогів на проблему виховання патріотизму, національної самосвідомості О.Духнович, І.Огієнко, С.Русова, Я.Ряпло, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.) свідчить про те, що цей аспект виховання розглядався як один із провідних чинників розвитку національної культури й розбудови вітчизняної школи.

Вирішальними для нашого наукового пошуку стали положення сучасних представників вітчизняної філософської школи СКримського про архетипи української культури (феномени серця, природи, софійності буття, слова, етичної цінності особистості, гри) та Г.Касьянова щодо розумного поєднання ідеї "етнічної серцевини" з ідеєю "громадянського (тобто - державницького) патріотизму". Громадянське та національне виховання не є антиподами, вони співіснують, тісно переплітаються, впливаючи на свідомість і самосвідомість конкретної людини, на її почуття, ставлення, діяльність.

Аналіз наукових джерел, які присвячені психологічному ракурсу розгляду патріотизму (І.Бех, М.Боришевський, П.Гнатенко, О.Киричук, В.Павленко, М.Пірен, С.Таглін, О.Хрущ та ін.), дав підстави для уточнення його феноменології.

Теоретико-педагогічні засади патріотичного виховання розглядалися у вітчизняних дослідженнях (О.Вишневський, В.Кузь, І.Мартинюк, Р.Петронговський, О.Стьопіна, О.Сухомлинська, К.Чорна, Г.Філіпчук та ін.), в яких це поняття висвітлюється як педагогічна категорія. Частина дослідників кваліфікує патріотизм як один із головних *принципів* виховання (Б.Кобзар), зокрема національного (О.Вишневський), військово-патріотичного (Ю.Руденко).

О.Вишневський характеризує три основні різновиди патріотизму: *етнічний*, що ґрунтується на почутті власної причетності до певного етносу, його мови, культури, історії; *територіальний*, який ідентифікується з певною територією, її ландшафтом, кліматом тощо; *державний*, що передбачає вихованість громадянського світогляду.

І.Бех і К.Чорна виокремлюють теоцентричний, соціоцентричний і антропоцентричний підходи до формування патріотизму; автори підтримують останній з них, найбільш співвіднесений із суб'єктом - особистістю як носієм патріотизму в соціумі, а метою патріотичного виховання вважають становлення громадянина-патріота України.

Проблему патріотичного виховання учнівської молоді ґрунтовно розкрито в кандидатських дисертаціях українських учених, які концентрували дослідницьку увагу на специфіці прояву патріотизму у старшокласників у позанавчальній виховній діяльності (Р.Летронговський), у роботі з підлітками в умовах позашкільних навчальних закладів (Т.Гавлітіна).

Зважаючи на відсутність єдиного підходу до проблеми, що розглядається, та узагальнюючи вказані праці філософів, психологів і педагогів, маємо підстави уточнити сутність поняття патріотизм як *стійке соціально-психологічне утворення, складну інтегральну якість особистості, яка характеризує її ціннісне ставлення до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічного та національно-громадянського аспектів і проявляється в культуротворчій діяльності*.

Культурологічний підхід розгляду поняття "патріотизм" зумовлює концентрацію уваги на здатності й потребі особистості відтворювати соціально-культурний досвід певної спільноти - етносу, народності, національності - в загальнолюдській культурі. Через механізм духовного привласнення етнокультурних цінностей та творчу самореалізацію людина опановує соціально-культурний досвід. Тому у вихованні патріотизму важливо не тільки організувати емоційно забарвлене сприймання культурних цінностей, а й стимулювати активну діяльність учнів, використовуючи соціокультурне довкілля дитини - фольклор, мистецькі цінності, пам'ятки історії та культури, природні ландшафти та інші еколого-естетичні чинники.

На основі узагальнення історико-педагогічних праць (В.Гомонная, М.Зимомрі, В.Росула, Т.Росул, В.Сагарди, М.Талапканича, П.Ходанич, Т.Цибар, О.Яцини), у дисертації висвітлено передумови становлення і особливості художнього краєзнавства на Закарпатті, виявлено його виховний потенціал, проаналізовано спадщину провідних митців і педагогів краю з метою подальшого відбору художньо-краєзнавчого матеріалу під кутом зору можливого використання його на уроках і в позакласній виховній роботі з молодшими школярами.

Краєзнавчій освіті в системі професійної підготовки вчителя присвячено докторську дисертацію В.Обозного; специфіку підготовки майбутніх учителів до краєзнавчої роботи в сільській школі вивчала Н.Мищенко. Загальнопедагогічні засади шкільного краєзнавства розроблено у працях П.Іванова, І.Пруса. Особливості використання краєзнавчих матеріалів у навчально-виховному процесі початкової школи висвітлено Н.Огієнко і К.Шевчук. Досліджувалися предметні напрями шкільного краєзнавства а саме: *історичний* (Г.Матюшин, М.Борисов), *географічний* (В.Бенедюк, В.Корнеєв, М.Костриця, А.Сиротенко), *літературний* (М.Мілонов, М.Ліно), *етнокраєзнавчий* (Н.Ганнусенко, Т.Мацейків), *туристсько-краєзнавчий* (О.Остапець-Свешніков, В.Лопатинська, Т.Троценко).

Історико-педагогічні й методичні засади художньо-естетичного виховання школярів засобами краєзнавства висвітлювалися МХаврюшиним, Л.Масол, Т.Самойленко, В.Смирновим. У згаданих працях акцентуються напрями й особливості гурткової роботи з учнями різного віку в системі позаурочної та позашкільної роботи з естетичного виховання школярів засобами краєзнавства. Зміст і методика художнього краєзнавства як компоненту підготовки студентів педагогічних вузів розроблялися у кандидатській дисертації Т.Анікіної. Разом з тим жоден із згаданих авторів не ставив перед собою завдання розкрити специфіку організації художньо-краєзнавчої діяльності учнів початкових класів у єдності навчальної та позаурочної складових, виявити її значення у патріотичному вихованні особистості.

З огляду на глобалізаційні процеси особливої гостроти набула *регіоналізація* культури та освіти як чинник збереження національних традицій. Національно-регіональний компонент змісту загальної середньої освіти й виховання сприяє формуванню особистості учня як достойного представника певного міста чи села, району або області - хранителя соціокультурних цінностей краю і водночас їх активного користувача. Регіоналізація освіти та виховання дітей і молоді може досягатися через монопредметний, міжпредметний або поліпредметний підходи, з яких останній визначаємо як оптимальний.

Узагальнення наукових джерел дало змогу визначити поняття "патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства" в контексті культуротворчих завдань початкової школи: *це -особистісно орієнтований педагогічний процес, спрямований на набуття дитиною інтегральної якості, яка характеризує її позитивне емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини, усвідомлення власної причетності до українського етносу та національної культурно-мистецької спадщини, виявляється у пізнавальній і художньо-творчій діяльності, толерантності по відношенню до культури інших народів.*

У *другому розділі* - "**Стан проблеми патріотичного виховання учнів початкової школи засобами художнього краєзнавства у шкільній практиці**" - розкрито особливості патріотичного виховання учнів початкової школи, визначено критерії та виявлено рівні патріотичної вихованості молодших школярів, подано результати констатувального експерименту; представлено стан готовності вчителів до патріотичного виховання учнів у процесі художньо-краєзнавчої діяльності.

Розроблено й охарактеризовано критерії та показники рівнів патріотичної вихованості учнів початкової школи засобами художнього краєзнавства, до яких відносимо когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльно-творчий, етноцифкаційний, полікультурний. *Когнітивний* включає знання народних традицій, обрядів, звичаїв, пам'яток культури, музичного та танцювального фольклору, уявлення про спадщину відомих митців, види народного декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю); *емоційно-ціннісний* - інтереси, бажання учнів опанувати художні цінностей краю, власне емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва рідного краю; *діяльно-творчий* - особистістю художньо-краєзнавчий досвід, уміння, участь в опануванні мистецькою спадщиною рідного краю; *етноідентифікаційний* - усвідомлення

власної причетності до українського етносу та його національної культурно-мистецької спадщини); *полікультурний* - толерантне ставлення до народів, що проживають на території України, обізнаність з їхньою традиційною культурою, мистецтвом.

В результаті констатувального експерименту, який здійснювався у загальноосвітніх навчальних закладах різного типу Закарпатської області та охоплював 468 учнів, виявлено такі рівні патріотичної вихованості реципієнтів: високий - 16,1 %, достатній - 31,9 %, середній - 35,7 %, початковий - 16,3 % учнів, які брали участь в експерименті.

Анкетування вчителів початкових класів з метою з'ясування стану їхньої готовності до здійснення патріотичного виховання засобами художнього краєзнавства, показало, що вони використовують художньо-краєзнавчі матеріали (фольклор, літературні та музичні твори, картини місцевих художників, у яких відображено природу краю, декоративно-ужиткові традиції тощо), але спорадично, безсистемно, без належного науково-методичного супроводу. Більшість із них не володіють повною мірою сучасними інноваційними технологіями навчання і виховання учнів засобами краєзнавства, проте майже всі позитивно ставляться до цієї роботи, усвідомлюючи її значення для виховання патріотизму у дітей.

Додаткове опитування та бесіди з батьками засвідчили незначний вплив соціокультурного і родинного середовища на виховання патріотизму в учнів початкової школи. У більшості сімей з повагою ставляться до фольклору та обрядів (переважно співають з дітьми народні пісні, навчають писанкарству, вишивці), але у поодиноких родинах (зазвичай у сільській місцевості) молодші школярі цілеспрямовано й послідовно залучаються до народних ремесел, що традиційно побутували на Закарпатті. З'ясовано, що ознайомленню з професійним мистецтвом краю, з творчістю художників, з пам'ятками архітектури приділяється недостатньо уваги на уроках і в позаурочний час.

Загалом у перебігу констатувального етапу дослідження виявлено низку недоліків, які свідчать, що робота з патріотичного виховання засобами художнього краєзнавства у початковій школі потребує подальшого вдосконалення, насамперед в аспекті посилення етнокультурної ідентифікації учнів через емоційно-художні чинники й водночас активізації кроскультурної складової виховання, спрямованої на розширення знань і збагачення уявлень учнів про мистецтво представників культури інших народів, насамперед тих, що проживають на Закарпатті, та формування позитивного ставлення до цих культур.

У *третьому розділі* - "**Науково-теоретичне обґрунтування та експериментальна апробація педагогічних умов патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства**" - визначено та науково обґрунтовано педагогічні умови та технологію патріотичного виховання учнів засобами художнього краєзнавства, описано перебіг і результати формування експерименту з апробації розроблених педагогічних умов і технології патріотичного виховання молодших школярів.

Під час розробки методики патріотичного виховання учнів початкової школи з використанням здобутків культури та мистецтва рідного краю у навчально-виховному процесі ми спиралися на такі підходи:

- *особистісно орієнтований*, спрямований на врахування індивідуальності дитини, її інтересів і художніх здібностей, а також вікових можливостей і етнонаціональних потреб;
- *комплексний* (вплив на емоційну, інтелектуальну, мотиваційну, вольову сфери особистості школяра з перевагою першої - емоційно-почуттєвої);
- *народознавчий*, завдяки якому у доборі навчально-виховного матеріалу здійснювалась опора на фольклор, народне ужиткове мистецтво, традиції, звичаї, обряди;
- *поліхудожній*, що передбачав використання різних видів мистецтва та інтеграцію змісту навчання з метою посилення дієвості краєзнавчого матеріалу, забезпечення цілісності опанування художньо-краєзнавчої спадщини;
- *полікультурний*, спрямований на виховання толерантного ставлення до культури різних етносів;
- *технологічний*, який зумовлював розробку і практичне застосування педагогічної технології, адекватної психологічним особливостям дітей молодшого шкільного віку з пріоритетом впливу на емоційну сферу особистості.

У процес дослідження обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють підвищенню ефективності патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства:

- здійснення патріотичного виховання учнів початкових класів на засадах інтеграції змісту художньо-краєзнавчої діяльності учнів на уроках художньо-естетичного циклу і в різних формах позакласної роботи; узгодження базової, інваріантної та етнорегіональної, варіативної складових мистецької освіти та виховання (змістовий компонент);
- впровадження особистісно орієнтованої інтегративної технології патріотичного виховання, спрямованої на стимулювання в учнів початкової школи особистішого емоційно-ціннісного ставлення до культурно-мистецької спадщини рідного краю, пізнавальної та художньо-творчої активності у процесі її опанування на уроках і в позаурочний час (технологічний компонент);
- удосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів до організації різних напрямів художньо-краєзнавчої діяльності молодших школярів з метою патріотичного виховання, до створення ігрових та емоційних ситуацій на художньо-краєзнавчому матеріалі (кадровий компонент);
- забезпечення педагогічної взаємодії школи та сім'ї у використанні мистецьких традицій рідного краю, в єдності професійно-педагогічних і сімейно-родинних виховних впливів, оптимізація виховних можливостей соціокультурного та родинного середовища (контекстний компонент).

Нами створено модель патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства яка включає в себе такі елементи: мету, педагогічні умови, зміст, форми, методи, інтегративну технологію, кінцевий результат (рис. 1).

Мета: патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства

Педагогічні умови:

- здійснення патріотичного виховання учнів початкових класів на засадах інтеграції змісту художньо-краєзнавчої діяльності учнів на уроках художньо-естетичного циклу і в різних формах позакласної роботи; узгодження базової, інваріантної та етнорегіональної, варіативної складових мистецької освіти та виховання (змістовий компонент);
- впровадження особистісно орієнтованої інтегративної технології патріотичного виховання, спрямованої на стимулювання в учнів початкової школи особистісного позитивного емоційно-ціннісного ставлення до культурно-мистецької спадщини рідного краю, пізнавальної та художньо-творчої активності у процесі її опанування на уроках і в позаурочний час (технологічний компонент);
- удосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів до організації різних напрямів художньо-краєзнавчої діяльності молодших школярів з метою патріотичного виховання, до створення ігрових та емоційних ситуацій на художньо-краєзнавчому матеріалі (*кадровий компонент*);
- забезпечення педагогічної взаємодії школи та сім'ї у використанні мистецьких традицій рідного краю, в єдності професійно-педагогічних і сімейно-родинних виховних впливів, оптимізація виховних можливостей соціокультурного та родинного середовища (*контекстний компонент*).

Рис. 1. Модель патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства

Формувальний експеримент з апробації розробленої моделі патріотичного виховання засобами художнього краєзнавства, перевірки педагогічних умов і технології проводився поетапно в Мукачівській загальноосвітній школі I—III ступнів № 11 і Горондівській загальноосвітній школі I-III ступенів Мукачівського району Закарпатської області. Він охоплював 240 учнів 1-4-х класів (по 120 осіб у ЕГ і КГ). Контроль за перебігом експерименту здійснювався за допомогою проміжних і контрольних діагностичних зрізів, а також у процесі порівняльного аналізу отриманих результатів у контрольній та експериментальній групах.

На першому - *пропедевтичному* етапі формувального експерименту, що спрямовувався на удосконалення підготовки вчителів до виховної роботи з художнього краєзнавства, було проведено серію науково-практичних семінарів, на яких учителі мали змогу ознайомитися з науково-методичними основами організації краєзнавчо-виховної діяльності учнів у початковій школі, обмінюватися досвідом застосування краєзнавчих матеріалів на уроках та під час позаурочних виховних заходів, усвідомити й опанувати сутність розроблених нами педагогічних умов й інтегративної технології патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства, проаналізували тематику курсу "Мистецтво рідного краю", підготували практичні завдання для учнів 1-4-х класів.

На другому - *основному* етапі відповідно до розробленої моделі застосовувалися різні форми художньо-краєзнавчої роботи (уроки, екскурсії, народознавчі свята й інші позаурочні виховні заходи), інформативні, наочні й дієво-практичні методи. З урахуванням вікових особливостей молодших школярів значна роль належала ігровим методам, зокрема методу театралізації. В експериментальних навчальних закладах систематично проводився краєзнавчий тиждень мистецтва як загальношкільний виховний захід. Також учні залучалися до участі в індивідуальних і групових художньо-краєзнавчих проектах, які сприяли підвищенню ефективності патріотичного виховання молодших школярів і відкривали нові можливості для здійснення навчально-виховного процесу на між предметній поліхудожній основі.

Узгоджуючи базовий (інваріантний) та етнорегіональний (варіативний) компоненти змісту мистецької освіти та виховання учнів нами було розроблено тематичний план художньо-краєзнавчої роботи у початковій школі, спрямованої на патріотичне виховання (на прикладі Закарпаття). Тематика занять з краєзнавства розробленого нами навчально-виховного курсу "Мистецтво рідного краю" включала теми, узгоджені з темами навчальної програми "Мистецтво", за якою працювали вчителі експериментальних навчальних закладів, а саме: 1 клас: "Квітуче Закарпаття - моя мала Батьківщина", "Мальовничий і співучий край мій закарпатський", "Дитячий фольклор (пісні-ігри, пісні-танці, забави, заклички, забавлянки, страшилки, мирилки, лічилки). 2 клас: "Пори року і народні обряди (календарно-обрядовий фольклор)", "Природа Закарпаття очима художників", "Рукотворний світ закарпатський майстрів". 3 клас: "Народна творчість і події життя людини (родинно-обрядовий, епічний фольклор)", "Творчість митців Закарпаття", "Образи земляків на полотні художника", "Дорога до храму". 4 клас: "Закарпаття - частина Української держави", "Історія краю в легендах і піснях", "Книги - скарбниця мудрості",

"Архітектурна мова минувшини", "Музеї - джерела народної пам'яті". Художні твори, що використовувалися у початкових класах для сприймання та обговорення, охоплювали різні жанри: пейзажі, портрети, автопортрети, натюрморти, історичні та побутові картини.

У позаурочний час виховна робота присвячувалася опануванню учнями дитячого фольклору - пісенного й танцювального (коломийки до танцю, коломийки до співу тощо), ігрового тощо, організації участі дітей у календарно-обрядових дійствах: осінні, зимові (різдвяні й новорічні), весняні (закличні, великодні), літні (русальні, купальські) обряди, ознайомленню їх з елементами народного декоративно-вжиткового мистецтва краю (характерними орнаментами вишивки, розпису, символікою кольорів, виробами з бісеру, дерева, шкіри).

Проводилися зустрічі учнів із митцями краю: художниками, народними майстрами, музикантами, співаками, для ознайомлення з їхньою творчістю. Було організовано відвідування учнями музейних експозицій, виставок, концертів і театральних вистав, екскурсій рідним краєм, зокрема до старовинних замків (Мукачівський, Ужгородський) та інших культурно-історичних, архітектурних пам'яток. Молодші школярі втілювали отримані враження у власній художній творчості (створення альбомів і рукописних фольклорних збірок, тематичних колекцій). В експериментальних школах було започатковано краєзнавчий тиждень мистецтва за наступною тематикою: "У моїй пісні звуків немає, колір у пісні моїй співає" (Віночок Закарпатських мелодій)", "Дитяча фольклорна веселка", "Барви гірського краю", "Гуцульські майстри-чародії", "Творчі портрети митців Закарпаття", "Мистецькому роду нема переводу", "Архітектурний літопис століть", "Творення краси - уславлення рідної землі".

З метою забезпечення педагогічної взаємодії школи та сім'ї у використанні мистецьких традицій рідного краю вчителі експериментальних шкіл оптимізували виховні можливості соціокультурного та родинного середовища шляхом залучення членів родин учнів до культуротворчої діяльності й проведення в школі виховних заходів спільно з батьками молодших школярів (зустрічі з митцями-аматорами, народознавчі свята тощо).

Аналіз одержаних результатів контрольних зрізів після завершення формувального експерименту засвідчив значні відмінності в динаміці зростання патріотичної вихованості учнів експериментальної і контрольної груп (ЕГ і КГ), що відображено у таблиці 1.

В ЕГ внаслідок впровадження розроблених педагогічних умов і особистісно зорієнтованої інтегративної технології патріотичного виховання зменшилася кількість школярів, які відповідають початковому і середньому рівням патріотичної вихованості (відповідно на 13,9 та 27,9 %), тоді як у КГ аналогічні показники залишилися майже без змін. Кількість школярів, які відповідають достатньому рівню патріотичної вихованості в ЕГ зросла на 23,6 %, а у КГ - на 8,3 %; кількість осіб із високим рівнем в ЕГ зросла на 18,2 %, що перевищує показники КГ на 20,5%. -

Таблиця 1

Динаміка рівнів патріотичної вихованості молодших школярів експериментальної та контрольної груп засобами художнього краєзнавства

Рівні патріотичного виховання	Розподіл учнів за рівнями (у%)			
	До експерименту		Після експерименту	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Початковий	16,3	16,7	12,2	2,8
Середній	35,7	35,6	34,1	7,7
Достатній	31,9	31,9	40,2	55,5
Високий	16,1	15,8	13,5	34,0

Ці дані підтверджують висунуту гіпотезу і досягнення мети дослідження, адже вони свідчать про ефективність розроблених педагогічних умов патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства завдяки яким в учнів експериментальних груп було значно розширено знання музичного та танцювального фольклору краю, місцевих народних традицій, збагачено уявлення про пам'ятки культури й спадщину народних і професійних митців рідного краю; вони виявляли значний інтерес і позитивне емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва краю і бажання опанувати його, усвідомлюючи власну причетність до української національної культурно-мистецької спадщини, водночас вони толерантно відносилися до культури й традицій інших народів, що проживають в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене відповідно до поставлених завдань дослідження дає підстави зробити наступні висновки:

1. У процесі аналізу розробки проблеми у філософській, культурологічній, психолого-педагогічній і методичній літературі виявлено різні підходи до визначення поняття патріотизм і патріотичне виховання. Антропоцентричний підхід до трактування патріотизму найбільш співвіднесений із особистістю як носієм патріотизму. Інтерпретація в ракурсі культурологічного підходу зумовлює концентрацію уваги на здатності й потребі особистості відтворити соціально-культурний досвід певної спільноти (етносу, народності, національності) в загальнолюдській культурі. Узагальнення проаналізованої літератури дало змогу уточнити зміст поняття "патріотизм": це стійке соціально-психологічне утворення, складна інтегральна якість особистості, яка характеризує її емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини в органічній єдності національно-етнічного та національно-громадянського аспектів і проявляється в пізнавальній і культуротворчій діяльності.

2. На основі теоретичного аналізу наукових джерел з проблеми дослідження з'ясовано виховний потенціал художнього краєзнавства як засобу патріотичного виховання молодших школярів. Виявлено особливості патріотичного виховання

учнів початкових класів засобами художнього краєзнавства, що полягає у домінуванні емоційно-ціннісного ставлення особистості до культури та мистецтва рідного краю.

В контексті культуротворчих завдань початкової школи визначено патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства як особистісно орієнтований педагогічний процес, спрямований на набуття дитиною інтегральної якості, яка характеризує її позитивне емоційно-ціннісне ставлення до Батьківщини, усвідомлення власної причетності до українського етносу та національної культурно-мистецької спадщини, виявляється у пізнавальній і художньо-творчій діяльності, толерантності по відношенню до культури інших народів. У дефінітивне поле цього явища включено полікультурний контекст - спрямування навчально-виховного процесу на виховання толерантності в аспекті розуміння інших культур, насамперед споріднених, сусідніх у межах певного географічного ареалу. З'ясовано, що міжетнічна толерантність як різновид взаємодії та взаємовідносин особливо актуальна в регіонах із поліетнічним складом населення.

3. Розроблено критерії й охарактеризовано показники рівнів патріотичної вихованості учнів початкової школи засобами художнього краєзнавства, до яких відносимо *когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльно-творчий, етноідентифікаційний, полікультурний*. Когнітивний включає знання народних традицій, обрядів, звичаїв, пам'яток культури, музичного та танцювального фольклору, уявлення про спадщину відомих митців, види народного декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю); емоційно-ціннісний - інтереси, потреби, бажання учнів опанувати художні цінностей краю, власне емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва рідного краю; діяльно-творчий - особистісний художньо-краєзнавчий досвід, уміння, участь в опануванні мистецькою спадщиною рідного краю; етноідентифікаційний - усвідомлення власної причетності до українського етносу та його національної культурно-мистецької спадщини); полікультурний - толерантне ставлення до народів, що проживають на території України, обізнаність з їхньою традиційною культурою, мистецтвом.

У перебігу констатувального експерименту виявлено рівні патріотичної вихованості молодших школярів засобами художнього краєзнавства: високий - 16,1 %, достатній - 31,9 %, середній - 35,7 %, початковий - 16,3 % від усіх учнів початкових класів, які брали участь в експерименті. З'ясовано, що традиційна організація патріотичного виховання молодших школярів не повною мірою сприяє реалізації навчально-виховних завдань сучасної школи. Причинами такою стану є недооцінка ролі художнього краєзнавства як засобу виховання патріотизму, що має значний виховний потенціал, який недостатньо використовується у початковій школі.

4. У процесі формувального експерименту доведено ефективність визначених, теоретично обґрунтованих педагогічних умов:

- здійснення патріотичного виховання учнів початкових класів на засадах інтеграції змісту художньо-краєзнавчої діяльності учнів на уроках художньо-

естетичного циклу і в різних формах позакласної роботи; узгодження базової, інваріантної та етнорегіональної, варіативної складових мистецької освіти та виховання (змістовий компонент);

- впровадження особистісно орієнтованої інтегративної технології патріотичного виховання, спрямованої на стимулювання в учнів початкової школи особистісного позитивного емоційно-ціннісного ставлення до культурно-мистецької спадщини рідного краю, пізнавальної та художньо-творчої активності у процесі її опанування на уроках і в позаурочний час (технологічний компонент);

- удосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів до організації різних напрямів художньо-краєзнавчої діяльності молодших школярів з метою патріотичного виховання, до створення ігрових та емоційно-генних ситуацій на художньо-краєзнавчому матеріалі (кадровий компонент);

- забезпечення педагогічної взаємодії школи та сім'ї у використанні мистецьких традицій рідного краю, в єдності професійно-педагогічних і сімейно-родинних виховних впливів, оптимізація виховних можливостей соціокультурного та родинного середовища (контекстний компонент).

5. Розроблено та дослідно-експериментальним шляхом апробовано особистісно орієнтовану інтегративну технологію організації художньо-краєзнавчої діяльності учнів у навчально-виховному процесі початкової школи, спрямовану на підвищення ефективності виховання патріотизму молодших школярів. Доведено, що впровадження тематичного змісту розробленого навчально-виховного курсу "Мистецтво рідного краю", різних форм і методів краєзнавчої роботи з урахуванням специфіки родинного і соціокультурного середовища підвищують ефективність патріотичного виховання учнів.

Результати підсумкових контрольних зрізів за розробленими критеріями та показниками визначення рівнів патріотичної вихованості учнів свідчать про ефективність запропонованих педагогічних умов і технологій. Внаслідок їх впровадження в ЕГ зменшилася кількість школярів, які відповідають середньому рівню на 27,9 %, тоді як у КГ залишилася майже без змін. Кількість школярів, які відповідають достатньому рівню в ЕГ зросла на 23,6 %; у КГ - на 8,3 %. Кількість осіб з високим рівнем в ЕГ зросла на 18,2 %, що перевищує показники КГ на 20,5 %. Ці дані підтверджують висунуту гіпотезу і переконують у досягненні мети дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує всіх завдань патріотичного виховання молодших школярів. Подальшого дослідження потребують проблеми наступності у вихованні патріотизму в учнів початкової та основної школи, підготовки вчителів предметів художньо-естетичного циклу до патріотичного виховання школярів у вищих навчальних закладах та системі післядипломної педагогічної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства (теоретичний аспект) / М. М. Качур // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. - К., 2002 - Вил. 1. - С. 188-197.

2. Качур М. М. Система патріотичного виховання молодших школярів у краєзнавчій діяльності / М. М. Качур // Педагогіка і психологія. - 2002. - № 1. - С. 47-54.

3. Качур М. М. Планування художньо-краєзнавчої роботи у початковій школі / М. М. Качур // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. - К., 2003. - Вип. 4. - С. 205-208.

4. Качур М. М. Виховуємо високі почуття гармонії з навколишнім світом (методичні засади художньо-краєзнавчої роботи) / Мирослава Качур // Мистецтво та освіта. - 2004. - № 2. - С. 40-44.

5. Качур М. М. Вивчення мистецтва рідного краю у початкових класах (на матеріалі Закарпаття) / М. М. Качур // Початкова школа. - 2004. - № 11. - С. 23-24.

6. Качур М. М. Роль вчителя у патріотичному вихованні молодших школярів засобами художнього краєзнавства / Мирослава Качур // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. "Педагогіка. Соціальна робота". - Ужгород, 2005. - Вип. 8. - С. 58-59.

Інші публікації:

7. Качур М. М. Музичне мистецтво рідного краю як фактор патріотичного виховання учнів початкової школи / Мирослава Качур // Слов'янське музичне мистецтво в контексті європейської культури : матеріали між нар. наук.-практ. конф. - Вінниця, 2005. - С. 12-14.

8. Качур М. М. Критерії патріотичної вихованості учнів початкових класів (у процесі художньо-краєзнавчої діяльності) / М. М. Качур // Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти : зб. матеріалів наук.- метод. семінару / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. - Чернівці, 2006. - С. 87-89.

9. Качур М. М. Вікові особливості та критерії патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства / Качур Мирослава // Таврійський вісник освіти. - 2009. - № 2, ч. 2. - С. 197-205.

АНОТАЦІЯ

Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 - теорія і методика виховання. - Інститут проблем виховання АПН України. - Київ, 2010.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі патріотичного виховання учнів початкових класів засобами художнього краєзнавства. У роботі уточнено зміст поняття "патріотизм" і визначено поняття "патріотичне виховання засобами художнього краєзнавства", розроблено критерії (когнітивний, емоційно-мотиваційний, діяльнісно-творчий, етно-вдентафшацийний, полікультурний), за допомогою яких визначено рівні сформованості патріотизму у молодших школярів (високий, достатній, середній, початковий). Розроблено модель патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства.

Визначено, науково обгрунтовано та дослідно-експериментальним шляхом перевірено педагогічні умови та особистісно орієнтовану інтегративну технологію патріотичного виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства.

Ключові слова: патріотизм, виховання, молодші школярі, художнє краєзнавство, педагогічні умови, інтегративна технологія.

АННОТАЦИЯ

Качур М. М. Патриотическое воспитание младших школьников средствами художественного краеведения. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 - теория и методика воспитания. - Институт проблем воспитания АПН Украины. - Киев, 2010.

Диссертационное исследование посвящено проблеме патриотического воспитания младших школьников средствами художественного краеведения. В работе уточнено содержание понятия "патриотизм" и дано определение понятия "патриотическое воспитание младших школьников средствами художественного краеведения".

На основе обобщения трудов классиков педагогики (СРусова, В. Сухомлинский, К. Ушинский и др.), современных исследователей (И.Бех, Г.Касьянов, К.Чорна, Г.Филипчук) определено патриотизм как "стойкое социально-психологическое образование, качество личности, которое характеризует ценностное отношение личности к Родине в органическом единстве национально-этнического и национально-гражданского аспектов и проявляется в культуротворческой деятельности.

Разработаны критерии (когнитивный, эмоционально-мотивационный, деятельно-творческий, этноидентификационный, поликультурный) с помощью которых определены уровни сформированности патриотизма у младших школьников (высокий, достаточный, средний, начальный).

В диссертации разработано, научно аргументировано и экспериментально апробировано педагогические условия патриотического воспитания учащихся начальных классов: осуществление воспитания патриотизма на основе интеграции содержания художественно-краеведческой деятельности учащихся на уроках искусства и в разных формах внеклассной воспитательной работы; согласование базовой инвариантной и этнорегиональной, вариативной составляющих художественного образования и воспитания (содержательный компонент); внедрение личностно ориентированной технологии, нацеленной на стимулирование у учащихся начальной школы личностного позитивного эмоционально-ценностного отношения к художественно-культурному наследию родного края, интерпретационных умений и художественно-творческой активности в процессе его познания; единства активного восприятия и осмысления этнорегионального художественного наследия с личным художественно-творческим и элементарным поисково-исследовательским опытом учащихся на уроках и во внеурочное время (технологический компонент); усовершенствование профессионально-педагогической подготовки учителей к

организации различных направлений художественно-краеведческой деятельности младших школьников с целью их патриотического воспитания, к созданию игровых эмоциональных ситуаций на художественно-краеведческом материале (кадровый компонент); обеспечение педагогического взаимодействия школы и семьи в использовании художественных традиций родного края, единства профессионально-педагогических и семейных воспитательных влияний, оптимизация воспитательных возможностей этнокраеведческой и семейной среды (контекстный компонент).

Выяснено, что применение разработанной личностно ориентированной интегративной технологии способствует повышению эффективности усвоения детьми младшего школьного возраста художественно-культурного наследия края, позитивно влияют на его целостное восприятие, активизирует интерес к его изучению, обеспечивает оптимальное формирование знаний об искусстве родного края, художественно-творческого опыта, ценностного отношения.

Внедрение разработанного тематического содержания, различных форм и методов художественно-краеведческой работы с учетом специфики семейной и социокультурной среды повышает эффективность патриотического воспитания учеников начальной школы.

Результаты итоговых контрольных срезов по разработанным критериям и показателям определения уровней патриотической воспитанности учеников свидетельствуют об эффективности предложенных педагогических условий. В ЕГ в результате внедрения разработанных педагогических условий и интегративной технологии количество школьников, которые отвечают среднему уровню уменьшилась на 27,9 %, тогда как в КГ их количество осталась почти без изменений. Количество школьников, которые отвечают достаточному уровню в ЕГ выросло на 23,6 %; в КГ - на 8,3 %. Количество лиц с высоким уровнем в ЕГ выросло на 18,2 %, что превышает показатели КГ на 20,5 %. Эти данные подтверждают выдвинутую гипотезу и свидетельствуют об эффективном достижении цели исследования.

Ключевые слова: патриотизм, воспитание, художественное краеведение, педагогические условия, младшие школьники, интегративная технология.

ANNOTATION

Kachur M. M. The patriotic upbringing of schoolchildren by means of artistic regional studies. - Manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.07. - Theory and methods of upbringing. - Institute of Problems of Upbringing, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. - Kyiv, 2010.

The research is devoted to the problem of patriotic upbringing of children in primary schools by means of artistic regional studies. The concept of patriotism has been defined more precisely in the work. The concept of patriotic upbringing by means of artistic regional studies has been defined as well. The levels of patriotic consciousness of schoolchildren (high, sufficient, medium, elementary) have been defined on the basis of the criteria (cognitive, emotional and motivational, active and creative, ethnic and identification, polyartistic) which have been elaborated beforehand. The model of patriotic

upbringing of schoolchildren by means of artistic regional studies has also been elaborated.

The pedagogical conditions and personally oriented integrated technology of patriotic upbringing of schoolchildren by means of artistic regional studies have been defined, scientifically substantiated and checked by experiment and research.

Key words: patriotism, upbringing, schoolchildren, artistic regional studies, pedagogical conditions, integrated technology.

Підписано до друку 04.02.2010 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 15.

«Видавництво "Науковий світ"»®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.
200-87-13, 200-87-15, 8-050-525-88-77